

PESTEN PAST NIET OP EEN VEILIGE SCHOOL

'Pesten? Dat gebeurt niet in mijn klas.' Wie dat zegt, moet zeker verder lezen. Want pesten gebeurt overal waar mensen samen zijn. Preventie en pestgedrag snel de kop indrukken, dat is wat scholen moeten doen om leerlingen een veilige omgeving te bieden. Maar hoe moet je dat organiseren en bestaat er zoiets als een bewezen effectieve methode? Deskundigen pleiten voor een aanpak op alle fronten: individueel, in de klas en op de hele school.

Tekst: Carolien Nout / Illustratie: Matthias Giessen

Twee jonge mensen die een einde aan hun leven maakten omdat ze de pesterijen niet meer konden verdragen: Fleur en Tim staan inmiddels symbool voor wat er fout kan gaan als pesten niet wordt aangepakt. Er kwam met deze tragische incidenten een maatschappelijke discussie op gang. In praatprogramma's op tv, in de Tweede Kamer, onder jongeren via de digitale media en natuurlijk ook op scholen. Is dit zo'n moment om echt iets te veranderen, of gaan we over een paar weken weer over tot de orde van de dag?

Dat laatste moeten we zeker niet doen, vonden de betrokkenen die op 9 januari aanschoven bij de rondetafelbijeenkomst, een initiatief van staatssecretaris Sander Dekker van OCW en Kinderombudsman Marc Dullaert. Scholieren, ouders, leerkrachten en verschillende onderwijsorganisaties bespraken de pestproblematiek. De Kinderombudsman wees nog maar eens op het Kinderrechtenverdrag: kinderen hebben recht op een veilige omgeving. Zij moeten worden beschermd tegen lichamelijk en geestelijk geweld en tegen alle vormen van discriminatie, dus ook pesten. Staatssecretaris Dekker twitterde na afloop van de rondetafelbijeenkomst: "Leerzaam, aangrijpend en inspirerend. Op naar gezamenlijke aanpak." In maart zal hij bekendmaken hoe die gezamenlijke aanpak eruit zou moeten zien, zo schrijft hij aan de Tweede Kamer. Mede dankzij de bijeenkomst is het taboe weer eens indringend onder de aandacht gebracht. Want pesten is nog steeds een taboeonderwerp. Scholen raken in verlegenheid als een pestincident uit de hand loopt. Ook vinden gepeste leerlingen het nog steeds moeilijk om hun verhaal te vertellen. Is er dan nog steeds zo veel onduidelijkheid over pestgedrag?

Pesten is absoluut anders dan een plagerijtje. Het heeft verschillende verschijningsvormen. Met woorden: schelden en dreigen. Fysiek, met trekken aan kleding, schoppen en slaan. Minstens zo erg is uitsluiting: iemand doodzwijgen, niet uitnodigen op feestjes of negeren bij groepsopdrachten. Stelen en vernielen gebeurt ook: kledingstukken of schoolspullen afpakken, boeken vernielen, een fiets beschadigen en bedreigen of afpersen.

'Docenten zeggen: 'In mijn lessen wordt niet gepest'. Maar dat is niet waar, ze zien het alleen niet'

Veilig gevoel

Op een veilige school wordt zulk gedrag bijtijds gesignaleerd en wordt er iets in gang gezet om het te stoppen. Er is de afgelopen jaren hard gewerkt aan veiligheid. Alle scholen in Nederland moeten een veiligheidsplan hebben en een pestprotocol. De Onderwijsinspectie controleert dat. Incidentenregistratie wordt steeds gebruikelijker.

We kunnen dus niet zeggen dat er geen aandacht voor is. Maar zijn scholen de laatste jaren ook veiliger geworden? Recente cijfers laten een wisselend beeld zien. De frequentie van sommige soorten incidenten lijkt toe te nemen, maar toch voelen leerlingen zich niet onveiliger, zo blijkt uit een studie naar de ontwikkelingen tussen 2006 en 2012. Leerlingen in het voortgezet onderwijs vinden dat de school- en gedragsregels duidelijker zichtbaar zijn, vaak via internet. Scholen nemen maatregelen voor het tegengaan van ongewenst gedrag, zoals spijbelen, drugsgebruik of wapenbezit. Er

Sommige pestkoppen zweerden nog bij de analoge techniek

is echter ook een significante toename van dergelijke incidenten tussen 2010 en 2012. Mogelijk hangt dit samen met de toegenomen aandacht voor de registratie van incidenten, aldus de onderzoekers. Want er veranderde niets aan het percentage leerlingen (93) dat zich veilig voelt op school. Het veiligst voelen leerlingen zich nog steeds thuis (96 procent). De onderzoekers signaleren dat lichamelijk en seksueel geweld bij personeel en leerlingen licht toeneemt en adviseren dat scholen hulp zouden moeten krijgen bij de aanpak en preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Andere cijfers over de praktijk, vanuit het gezichtspunt van de leerlingen, komen uit de monitor van het Landelijk Actie Komitee Scholieren (LAKS) uit 2012. Die laat zien dat ruim 70 procent van de leerlingen in het voortgezet onderwijs zich veilig voelt in het onderwijs. Vmbo-leerlingen voelen zich het minst veilig en vwo-leerlingen het meest.

Doen

De cijfers zijn dus niet eenduidig; wel geven ze aan dat er meer nodig is dan veiligheidsbeleid en pestprotocollen om een veilige leeromgeving te bieden. Veiligheidsbeleid werkt alleen als scholen er in de praktijk invulling aan geven. Een voorbeeld is de pilot die onlangs van start ging op een aantal vmbo-scholen. De internationaal georiënteerde onderwijsorganisatie United World Colleges (UWC) organiseert in samenwerking met de VO-raad een pilot waaraan dertig vmbo-scholen kunnen meedoen (zie kader). UWC Xperience is een dag waarop leerlingen op een speelse manier bediscussieren hoe hun school een ideale gemeenschap wordt en hoe dat hen persoonlijk raakt. Ze doen onder andere rollenspellen. Director Céline Blom: “Het programma richt zich niet

alleen op pesten, het is meer dan dat. Wij willen leerlingen sterker maken zodat ze meer zelfvertrouwen krijgen.” De VO-raad pleit verder voor instrumenten waarbij jongeren zelf oplossingen moeten aandragen om het pesten tegen te gaan. In andere landen zijn goede ervaringen opgedaan met leerlingencouncils of mediation. In dit laatste geval worden leerlingen geschoold tot mediator, zodat zij kunnen bemiddelen in conflicten. Klassen kunnen bijvoorbeeld zelf een protocol opstellen met gedragsregels. Voor deze aanpak zijn in Nederland verschillende methodes beschikbaar.

‘Een slechte sfeer is een voedingsbodem voor pesterijen’

Pesten via digitale media, dat steeds nieuwe verschijningsvormen kent, moet zeker aan de orde komen op scholen, vindt de VO-raad. Msn en Hyves hebben plaatsgemaakt voor Facebook en Twitter en de snelheid en het bereik van deze media lijkt alsmaar sneller te worden. Scholen moeten dus aandacht besteden aan ‘cyberwellness’: verstandig omgaan met digitale media. Hiervoor zijn vooral in het buitenland goede programma’s beschikbaar. De VO-raad zal het initiatief nemen om deze voorbeelden op te sporen en te stimuleren dat Nederlandse scholen ze gaan gebruiken.

Brede aanpak

Initiatieven als deze prikkelen scholen om aandacht te besteden aan veiligheid op school. Maar wat werkt nu het best om pesten tegen te gaan? Volgens onderzoek van het Nederlands Jeugdinstituut is niet één programma voor het voortgezet onderwijs bewezen effectief. Wat er nog het dichtst bij komt, is het bekende Bullying

- Het Centrum voor School en Veiligheid beheert www.schoolveiligheid.nl, met tal van praktijkvoorbeelden, instrumenten en methodes voor gebruik in de klas.
- Veel informatie is te vinden op www.pestweb.nl, www.gayandschool.nl en de door jongeren gestarte site www.puntuit.nl.
- De veiligheidsmonitor Ontwikkeling van sociale veiligheid in en rond scholen 2006 – 2012 van T. Mooij & M. Witvliet (Nijmegen: ITS, Radboud Universiteit - Amsterdam: Regioplan) is te vinden op www.rijksoverheid.nl als Kamerbrief.
- Het artikel ‘Wat werkt tegen pesten?’ van Karin van Rooijen (NJI, mei 2012); is te lezen in het themadossier pesten van het Nederlands Jeugdinstituut, www.nji.nl.
- Of lees het boek: Pesten op school, achtergronden en interventies, van Marjolijn Vermande en Frits Goossens (Lemma, 2012).
- Meer over KiVa vindt u op www.kivaschool.nl.

Prevention Program van Olweus. Concreet richt het zich op drie niveaus: de school in haar geheel, de afzonderlijke klas en de individuele leerlingen. Het is moeilijk om de effecten wetenschappelijk te bewijzen, concluderen wetenschappers. Dat komt door de onderzoeksmethoden, die erg kunnen verschillen, maar ook doordat programma's de bewustwording van het pestprobleem kunnen vergroten. Uit de onderzochte programma's is wel af te leiden wat succes oplevert: een schoolbrede aanpak die langdurig wordt volgehouden.

Groepsproces

Een programma waarvan de effectiviteit in het buitenland wel is bewezen, is het Finse KiVa-programma. Op Nederlandse basisscholen wordt er mee geëxperimenteerd om te kijken of het hier ook werkt. KiVa onderscheidt zich op vier manieren van andere antipestprogramma's. Het verschil zit in de combinatie van materiaal voor leerlingen, leerkrachten en ouders; in het gebruik van een virtuele leeromgeving voor leerkrachten en een computerspel voor leerlingen; in de nadruk op de rol van de groep als geheel: leerlingen leren samen op te treden tegen daders; en in een

UWC XPERIENCE: LEERLINGEN STERKER MAKEN

"Onze aanpak richt zich niet alleen op pesten; het is meer dan dat. Wij willen leerlingen sterker en zelfbewuster maken", vertelt Céline Blom, director Short Courses van United World Colleges (UWC). Zij is verantwoordelijk voor de pilot voor vmbo-scholen. Het programma richt zich op het aangaan van relaties en op goede communicatie. Ken je jezelf, weet je wat je 'comfortzone' of 'dangerzone' is; wanneer en hoe moet je grenzen aangeven aan de ander? Ook de relatie met de school en de maatschappij komt aan de orde. Voor elke school maakt Blom het trainingsprogramma op maat. De training vindt altijd plaats op de school zelf, bijvoorbeeld met een klas, of alle derdeklassers samen, afhankelijk van de wensen van de school. Blom: "Bijzonder aan onze training is dat we werken met jonge mensen van diverse komaf, die zelf ook ons programma hebben doorlopen. Daardoor kunnen zij fungeren als rolmodel voor leerlingen. Ze zijn intern

opgeleid door UWC en begeleiden de deelnemers op een professionele wijze."

Blom ziet als resultaat van de training vaak dat het onderlinge contact beter wordt in de groep en dat leerlingen elkaar beter begrijpen. "Maar het is ook belangrijk aandacht te hebben voor nazorg. Je moet blijven werken aan een open en veilige sfeer. Daarom adviseren we scholen dat ook de leerkrachten meedoen, zodat ze kunnen teruggrijpen op wat er is gebeurd, en dezelfde taal spreken. Er zijn ook scholen die enquêtes houden zodat leerlingen anoniem kunnen vertellen wat er aan de hand is. Dat vind ik een goed idee. Veel pesterijen gebeuren achter de rug van de leraar om. En als er pestgedrag is, is er meestal veel meer aan de hand dan alleen dat ene geval."

De pilot UWC Xperience start binnenkort met zeven vmbo-scholen die zich hebben aangemeld. In totaal kunnen dertig vmbo-scholen meedoen. De VO-raad en stichting Zonnige Jeugd leveren een financiële bijdrage zodat de kosten per leerling laag zijn. Ook meedoen? Mail naar celineblom@uwv.nl.

VIJFSPORENAANPAK VAN HET DON BOSCO COLLEGE

Sinds het Don Bosco College expliciet benoemt dat het pesten niet accepteert en er een traject van start gaat als iemand wordt gepest, komen langdurige pesterijen niet meer voor. Het pestprotocol beschrijft precies wie wat moet doen in zo'n geval. De school pakt het via vijf sporen aan:

1. De verantwoordelijkheid van de school: deze zorgt dat de directie, de mentoren en de docenten voldoende informatie hebben over het pesten in het algemeen en het aanpakken van pesten.
2. Steun aan de jongere die gepest wordt: het probleem wordt serieus genomen: wat is er precies gebeurd en welke oplossingen zijn er? Een counselor biedt hulp.
3. Steun aan de pester: de jongere wordt geconfronteerd met zijn gedrag en de gevolgen voor de gepeste leerling. Welke oorzaken en oplossingen zijn er? Er start een pestproject, waarbij de counselor hulp biedt. Als het pesten niet stopt, wordt de pester via twee schorsingsprocedures uiteindelijk gevraagd de school te verlaten.
4. Betrekken van de middengroep: de mentor bespreekt met de klas het pesten en benoemt de rol van alle leerlingen hierin. Wat kan de klas doen om de situatie te verbeteren?
5. Steun aan de ouders: het probleem serieus nemen en samen werken aan oplossingen. Eventueel doorverwijzen naar hulpverleners.

Het pestprotocol bevat naast een stappenplan ook een gesprekwijzer. Het is te vinden op www.donboscocollege.nl.

gerichte training en begeleiding van leerkrachten, zodat zij kunnen fungeren als een daadkrachtig rolmodel voor leerlingen en pestgedrag beter leren signaleren.

“Goed nieuws is dat er in Finland ook KiVa-materiaal is ontwikkeld voor het voortgezet onderwijs. Het is heel verstandig om dat te bewerken voor Nederland”, zegt René Veenstra, hoogleraar sociologie in Groningen en trekker van het KiVa-project. Hij hoopt dat de staatssecretaris met een goede aanpak komt, die niet vrijblijvend is en die uitgaat van bewezen effectieve methoden. Ook de Onderwijsinspectie zou er volgens hem strenger op moeten toezien of scholen wel genoeg doen aan het pestgedrag.

Interessant is dat het KiVa-programma zich niet alleen richt op daders en slachtoffers, maar op het hele groepsproces. Er zijn meelopers, aanmoedigers, verdedigers en buitenstaanders die ook ingeschakeld moeten worden om het pesten te laten stoppen. Daders zijn meestal populaire en opvallende leerlingen in de klas. Juist doordat zij aanzien genieten, staan ze veel sterker dan hun slachtoffers.

‘Elke school zou in de brugklas extra aandacht moeten besteden aan pesten, omdat de groepen dan nog niet gevormd zijn’

“Wat scholen in het voortgezet onderwijs nu al kunnen doen, is de verhoudingen in de klas of groep in kaart brengen. Welke rol spelen de leerlingen en hoe kun je bijvoorbeeld meelopers of omstanders laten helpen het pesten te stoppen? En vergeet de pester zelf niet,” legt Veenstra uit. “Pesters zoeken aandacht en erkenning en het pesten geeft ze die. Je kunt het een positieve wending geven door de pesters iets te laten doen waar-

mee ze hetzelfde resultaat bereiken, bijvoorbeeld een schoolfeest organiseren.”

Hij pleit voor meer training van docenten zodat zij pestgedrag beter herkennen: “In het voortgezet onderwijs is dat nu eenmaal moeilijker omdat leerlingen met veel verschillende leraren te maken hebben. Een training is ook belangrijk om misverstanden weg te nemen. Want die zijn er nog steeds. Docenten zeggen bijvoorbeeld: ‘in mijn lessen wordt niet gepest’. Maar dat is niet waar: ze zien het alleen niet, of het gebeurt in de kantine, op het schoolplein of in de kleedkamer bij gym. Docenten doen het pesten soms af met een dooddoener: ‘zo erg is het niet, zet je er overheen’. Het is moeilijk voor een leerling om naar een docent te stappen en te zeggen dat hij of zij wordt gepest. Dus moet de docent de leerling serieus nemen en niet het gesprek ontwijken.”

Veenstra benadrukt dat het belangrijk is om preventief en curatief te werken: “Elke school zou in de brugklas extra aandacht moeten besteden aan pesten, omdat de groepen dan nog niet gevormd zijn. Voor de hele school geldt dat het om een cultuurverandering gaat: je moet signalen waarnemen, ze serieus nemen en zorgen voor een gerichte aanpak als het toch een keer misgaat.”

Niet verslappen

Op het Don Bosco College in Volendam is zo'n brede, vijfsporenaanpak, zoals ze het zelf noemen, al jaren een gewone zaak (zie kader). Er is een speciaal project voor de brugklassen bij de start van het schooljaar. Het materiaal daarvoor is door de mentoren zelf in de loop der tijd ontwikkeld. In een intensieve week gaan leerlingen naar een toneelstuk, praten ze over pesten in lessen en maken ze opdrachten.

“Maar ook voor andere klassen houden we het in de gaten. Als er een slechte sfeer is in een klas, ondernemen

we actie om dat te verbeteren. Want een slechte sfeer is een voedingsbodem voor pesterijen”, zegt counselor Alina de Vilder. “Je mag het nooit laten verslappen. Ondanks alle trainingen en discussie komt het nog steeds voor dat docenten signalen van pestgedrag niet oppikken. Het belangrijkste zwakke punt is echter de leerling zelf. Die heeft veel angst om het te melden omdat hij bang is dat het erger wordt. Maar bij ons kan de pester nooit winnen, want als het niet stopt, moet hij van school. Daarom ga ik persoonlijk alle brugklassen langs in het begin van het schooljaar en vertel ik over onze aanpak. In de weken erna komen veel kinderen bij mij langs; ze durven dan de stap te zetten om hun verhaal te doen.”

‘Bij ons kan de pester nooit winnen, want als het niet stopt, moet hij van school’

Veel scholen hebben inmiddels bij het Don Bosco College aangeklopt om te vragen of zij het pest-protocol mogen overnemen. Dat mag natuurlijk, aldus De Vilder: “Let wel, het gaat niet alleen om pesten. Het is belangrijk dat een school vanuit een goede zorgstructuur achterliggende problematiek bij leerlingen snel aan de oppervlakte krijgt en waar nodig gepaste begeleiding organiseert.”

Deze ervaringen en de kennis die er inmiddels is over de beste aanpak, leiden tot de conclusie dat scholen op vele fronten moeten werken aan een veilige school: individueel, in de klas en op de hele school. Er moet steeds weer aandacht voor zijn, zodat pestgedrag effectief wordt aangepakt voordat het schade aanricht aan kwetsbare jongeren. ■

HENDRIK-JAN VAN ARENTHALS

POSITIEF

“Kan ik je even spreken? Er is bij mij een hernia geconstateerd, mijn vader is opgenomen, er is loonbeslag gelegd en mijn vrouw is bij me weg.” Tranen glinsterden. Maar ik wist wat ik moest zeggen. “Wat goed van je, dat je dan toch komt werken...!” Met een positieve benadering kom je het verst. En wat is mooier, dan 2013 positief te beginnen? Het positivisme gelooft al sinds Auguste Comte dat we dingen alleen kunnen bewijzen met positieve feiten. Als het niet positief is, is het er eenvoudigweg niet.

Alles heeft een positieve kant, leren we van onze bestuurders. Bezuinigen op de ouderenvoorzieningen geeft familie de kans eindelijk eens iets terug te doen: mantelzorg. Bezuinigen op voorzieningen voor jongeren met beperkingen stimuleert ze aan het werk te gaan. Een hoger eigen risico leidt tot minder zieken bij de huisarts.

Zelf zien we ook dat het ‘werkt’. Je been gebroken? De conciërge komt je zo ophalen. Je mag nog niet voor de klas? Kun je mooi toezicht houden in de mediatheek. Je mag voorlopig nog niet naar school? Vanmiddag komt een collega een stapel nakijkwerk brengen. En of je ook even naar het vakleerplan kijkt... Het verzuim daalt spectaculair door een positieve afhandeling van telefonische ziekmeldingen. Medewerkers voelen zich gewaardeerd in waar ze nog wel toe in staat zijn. Dat werkt verfrissend naast al dat empathische meehuilen met de wolven in het bos.

Op dezelfde manier gaat passend onderwijs voor leerlingen uit van de positieve psychologie. Voor grondleggers als Martin Seligman draait het om positieve ervaringen, het ontwikkelen van positieve eigenschappen en om ‘positieve instituties’, die een verschil maken in de samenleving. Natuurlijk, zeggen we dan: het onderwijs! We benadrukken wat kinderen nog wel kunnen, hun unieke talenten. We stigmatiseren niet meer, labelen niet meer negatief, maar halen door passend onderwijs eruit wat erin zit. Prachtig toch?

En zo, beste collega’s, is het met onze hele sector. Ombuigingen? Efficiencykortingen? Als er een Rutte II kon komen, komt er vast ook een Prestatiebox II. Als er toch, ondanks alle dreigende verkiezingsretoriek, weer geld richting de Akropolis gaat, kunnen wij het vast ook op een bestuursakkoordje gooien, liefst in één keer ook voor Rutte III en IV. Crisis? Wat voor crisis? Hakuna matata. ‘Pluk de dag’, dacht iemand ooit, terwijl ze naar die ene boom keek. En we weten allemaal hoe het toen afliep.